

"ĞULAMA"

Kazak Türkçesi'nde arap dilinden gelen "ğulama" diye bir söz vardır. Âlimlerin âlimi, çok bilgili, derin bilgi anlamlarına gelir. Gerçek ğulamalar deyince, eskilerden El-Farabî'yi, son zamanlardan ise I. Margulan'ı söyleyebiliriz

. Zamanımızdakilerden ise, ben öncelikle filoloji bilimi uzmanı, profesör, Rahmankul Berdibay'ın ismini söyleyebilirim. Berdibay, Kazak edebiyat ve medeniyeti, soma da Türkoloji sahasındaki önemli eserleriyle, Kazakistan'ın tanınmış bilim adamlarındandır. İsmi herkes tarafından bilinen, halkımızı temsil eden bir âlimdir.

R. Berdibay'ın ilmî, edebî yolu çok yönlüdür. Kutsal şehir Türkistan topraklarında doğmuştur. Öğrenim gördüğü yıllar çetin savaş yıllarıydı. Bu sıralarda edebiyata ilk adımım şiir yazarak atmıştır.

"Kazak Edebiyatı" gazetesinde çalıştığı yıllar (1954-1959) yazar için önemli bir edebî okul oldu. Tenkit bölümü başkanı olarak, Kazak edebiyatının çok çeşitli meselelerini çözmeye çalıştı. Burada yazarlık sanatının sırrını öğrendi. Bu sıralarda edebiyat ve medeniyetin önemli meselelerini konu edinen makaleler yazarak ismini halka duyurdu. Mesela, 1950'li yıllarda Kazak dili hor görülmeye başladığı sıralarda buna ilk karşı çıkanlardan biri de R. Berdibay'dı. "Kazak Edebiyatı" (1956, 22 Nisan) gazetesinde yayımlanan "Büyük Medeni Zenginlik" adlı makalesinde, Kazak dilinin kaderi hakkında okuyucularının dikkatini uyandırıp, aydınlar arasında tartışma ortamı yarattı.

R. Berdibay, tenkitle uğraşmaya başladığı ilk yıllarında "Kazak Edebiyatı Tarihinin Bazı Meseleleri" (Edebiyat ve İskusstvo, 1956, N-12, "Kokşetau Pravdası", 1954, 4 Kantar) adlı önemli makalesi, onun edebiyat konusundaki tavrını belirtir. Burada Kazak edebiyatının geçmiş mirasına sahip çıkma meselesi konu edilir. Bu meseleye ideolojik bakışı, tek yönlü olduğu için eleştirir. Bu dönemde "Stalin'in Milli Politikası"nın zirveye çıktığı, ona karşı fikirlerin söylenemediği, söyleyenlerin cezalandırılarak sürgüne gönderildiğini düşünecek olursak, eleştiricinin her türlü devirde milli edebiyatımız hakkında hiç tereddüt etmeden fikirlerini açıkça söyleyebilen bir aydın olduğunu görürüz. Hiçbir vatandaş kendi halkının

Prof. Dr. Danday İskakulu
El Fârabi Milli Üniversitesi Öğr. Üyesi

Kazak Türkçesinden Aktaran
Banu MUHYAEVA

medeni mirasına kayıtsız kalamaz. Özellikle yazılı tarihi kaynakları çok az olan Kazak halkının durumunda edebî eserlerin tanıtılması çok önemlidir. Çoğu araştırmalar ve makalelerde edebî eserlerin özellikleri dikkate alınmamıştır. Eserlerin ruhu dikkate alınmadan, sadece bazı bilgiler hesaba katılmıştır. Bu yüzden eserlerdeki "ideal"e ayrıcalıklı bakılmaya başlanmıştır. Eski dönemlerde yazılan eserler bugün ortaya çıkan yeni ölçülerle değerlendirilmiştir. Eserde zengin molların adı geçiyorsa eser, ideolojik siyasete karşı olarak gösterilmiştir. Böyle bir görüş neticesinde "Kambar Batır" ve "Kozi Körpeş"ten başka jırların tümü canavar olarak görünmektedir. Bu yüzden nice halk eseri karanlıkta kalmıştır. Bir eserde Rus çarına karşı söylenen sözler varsa, o eser halkların dostluğuna zararlı olarak gösterilmiştir. İşte, böyle bir yorum günümüzde de sürmektedir. Bu bakımdan edebiyat tarihine yeniden bakma meselesi, kültür hayatı açısından çok önemlidir. Tabii bu fikirlerin söylenmesine her şeyi yöneten kompartiya engel olmaya çalışacaktır. Makalenin mahalli "Kökşetau Pravdası" gazetesinde yayınlanmasının bir sebebi de buydu. Çok geçmeden "Sosyalist Kazakistan" gazetesinde R. Berdibay'ın "siyasi yanlış" olarak adlandırılan fikirlerine karşı kampanya açıldı. "Bir Zararlı Makale Hakkında" adlı makale yayınlandı. Orada yazarın "Kazak Dili Hakkında", "En Büyük Medeni Zenginlik" adlı makaleleri "yalın, nihilist motifler" olarak eleştirildi.

"Asıl kötü olanı, R. Berdibay kendisinin ilmî bakımdan esassız, siyasi olarak yanlış, bizim ideolojimize aykırı fikirlerini çoğunluk adına sunuyor" (Sosyalist Kazakistan, 10.01.1957) diye siyasi bakımdan suçlandı. Partinin resmi organı olarak gazete adına yazılan bu makaleden sonra, Berdibay'ın "toplumumuza aykırı" fikirlerini tartışmaya Moskova'nın "Pravda" (12.5.1957) gazetesi de katıldı. Partinin gözü, kulağı, sözü olan bu gazetede söylenenlere siyasi önem verildiğinden, hemen önyargılar oluşuyordu. Bu dönem Moskova bir yana, Kazakistan Komünist Partisi Merkez Komitesi'nde Kazak edebiyatı hakkında bazı kararların alınıp, edebiyat sahasında siyasi baskının arttığı bir dönemdir. Bazı yazarlar siyasi

sürgüne gönderilmiş, E. Ismaylov, H. Cumaliyev, M. Karatyev'ler edebiyattan baskıyla uzaklaştırılmışlardır. Sıra Berdibay'a gelmişti. Fakat Stalin vefat ettikten sonra, onun baskıcı politikası biraz dinmiş gibiydi. Ama Berdibay da cezadan kurtulamadı. "Kazak Edebiyatı" gazetesindeki aynı fikirde olan diğer arkadaşlarıyla birlikte, Merkez Komite tarafından çok tehlikeli, siyasi yönden güvenilmez ve milliyetçi olarak adlandırılarak görevden atıldı.

Böylece Rahmankurun gazetecilik yaşamı hüzünlü bir şekilde sona erdi. Fakat, "Kazak Edebiyatı" gazetesinde geçen beş yıl Rahmankul'un kalemini uçlayan, medenî hayatla kaynaşan, edebiyat sahasında kendine özgü üslubuyla Kazak edebiyatının çözülemeyen meseleleri hakkında açık fikirler söyleyen, yaratıcılıktan tenkite ulaşan bir kalem yapmıştı.

Hayatın dalgaları onu İlimler Akademisi'nin Edebiyat ve Sanat Enstitüsü'ne kadar getirdi. Önce asistan olarak (1959), sonra 1960 yılından itibaren sırasıyla araştırma görevlisi, öğretim görevlisi, bölüm başkanı olarak günümüze kadar edebiyat ve bilim sahasında verimli bir şekilde çalışmaktadır. Kısa bir süre (1968-1970) Kazak-Sovyet Ansiklopedisi'nin hazırlanmasında baş yönetmenlik işlerinin yoğunluğuna rağmen, edebiyattan uzaklaşmamıştır. R. Berdibay Kazak edebiyatı, ilmi ve tenkidi ile 40 yıldır uğraşmaktadır. Bu süre içinde o, binlerce makale yazıp, otuzdan fazla kitap yayınlamıştır. Bu az mı çok mu, edebiyat tarihi içinde yeri nedir gibi sorular R. Berdibay'ın eserlerini inceleyerek cevap vermek doğru olur.

R. Berdibay'ın tenkit ve ilmî eserlerinin özelliği, kapasitesinin genişliği ve dört dörtlük bir bilim adamı oluşundan kaynaklanmaktadır. O, ister bugünkü edebiyatımızın durumundan, araştırılmayan meselelerinden söz etsin veya kardeş halklar edebiyatı hakkında fikir söylesin ya da edebiyatın teorik meselelerinden bahsetsin, edebiyat adındaki altın hazinenin derin katmanlarına girerek sırrını çözen, heyecan dolu fikirlerini delil ve kendine güvenle ortaya koyabilen evrensel bir yazardır.

Onun edebiyat sahasındaki eserlerini sınıflandırarsak, birkaç yönü ortaya çıkar. Öncelikle gazeteci, tenkitçi ve bugünkü edebiyata damarından basan bir yazardır. Ellili, altmışlı yılların tenkidinde R. Berdibay'ın kaleminin ucu deymemiş konu yoktur. O, günümüz Kazak edebiyatından başlayarak edebiyat tarihine, folkloruna, kardeş halklar ve yabancı ülkeler edebiyatına makaleleriyle katkı getirmiş, tenkit sahasının ön saflarında bulunan bir yazardır. Yeni yayınlanan kitaplardan yazarlara kadar, onun eleştiri nazarına uğramayan çok azdır. Onun, Kazak edebiyatı ve medeniyetinin gündemindeki meseleleri hakkındaki fikirleri, kamuoyunda hararetle tartışmalara yol açmaktadır. Vurucu makaleler yazarak, iki yüzlü politikalara aykırı düşüp yukarıdaki politikacıları huzursuz ederek, siyasi bakımdan güvenilir olmuştur. Ama halk zihniyetini uyandırmada kırılma gibi katkıda bulunmuştur. Ellili, altmışlı yıllarda, okuyucuların Rahmankul'un fikirleriyle beslediği bir gerçektir. Tenkitçi âlim toplumun yaşamıyla kaynaşarak, onun fikirlerini söyleme alışkanlığından bugün de ayrılmamıştır. Onun kaleminden doğan, edebiyat ve medeniyetimizin meselelerini konu edinen fikirler, günümüzde Cumhuriyet yayınlarında sık sık karşımıza çıkmaktadır.

R. Berdibay, şimdiki Kazak edebiyatının önemli araştırmacılarından. Kazak-Sovyet edebiyatının oluşumu konusunda kandidatlık tezini, Kazak romanının teorik problemleri üzerine ise doktora tezini yaptı. "Edebiyat ve Ömür" (1964), "Oktyabr ve Kazak-Sovyet Edebiyatı" (1966), "Sosyalist Realizm Hakkında" (1966), "Roman ve Zaman" (1967), "Kazak Nesrindeki Çağdaş Karakterler" (1968), "Kazak Sovyet Edebiyatının Oluşumu" (1971), "Destür Tâlimi" (1973), "Kazak Romanı" (1975), "Efsaneden Romana" (Rusça, 1976), "Asırların Sesi" (1977), "Kazak Tarihi Romanı" (1979), "Yüksek Farz" (1980), "Zaman Ezgisi" (1985), "Tarihi Roman" (1977) adlı eserlerinde edebiyatımızın gelişimi, teorik, pratik gereksinimleri hakkında fikirlerini ortaya koyar. Devrin yazarın eserlerine etkisi, sosyalist realizm yönteminin uygulanması, olgu ve karakter, çağdaş insan karakteri, tür özellikleri konuları araştırılır.

"Kazak Sovyet Edebiyatının Oluşumu" adlı monografisinde, otuzlu yıllardaki Kazak edebiyatının nazım, nesir, tiyatro, tenkit ve edebiyat ilmi sahaslarının gelişimi ile ilgili eserlerinde dikkatle incelenmiştir. "Edebiyat ve Ömür", "Kazak Nesrindeki Çağdaş İnsan Karakteri", "Yüksek Farz" gibi eserlerinde bugünkü edebi yaşamın gündemindeki meseleleri, bazı şahısları, estetik yaşamın yenilikler, karakter tiplerini ilmî yönden incelemiştir. "Roman ve Zaman", "Kazak Romanı", "Kazak Tarihi Romanı", "Efsaneden Romana", "Tarihi Roman" adlı kitaplarında ise, Kazak nesrinin, özellikle romanın tür ve tipik meseleleri araştırılır. Kazak romanının teorik meselelerini dikkatle incelemeye alır. Eleştirici, Kazak roman yazarlarının, sanatkarlık özelliklerini, türün gelişim meselelerini araştırma amacıyla tipolojik yöntem kullanır. Kazak edebiyatının tanınmış şahıslarının romanlarını inceler. S. Seyfulin, B. Maylin, İ. Cansugürov, M. Avezov, S. Mukanov, G. Müsrarov, G. Mustafin gibi klasiklerle birlikte, İ. Esenberlin, A. Tokmaganbetov, H. Esencanov, Z. Şaskin, T. Âlimlulov, T. Ahanov, D. Abilov, A. Âlimcanov, S. Cünisov, A. Kekilbayev, M. Magavin, K. Cumadilov, Z. Akışev, T. Molgağaliyev, D. Doscan vs'nin romanları hakkında denemeler yaparak ilginç sonuçlara varır. Başka halkların tarihi romanlarıyla mukayeseler yapar. Tarihî konularda yazılan romanları, kendi arasında kronik roman, kösemözlü (hitabet) tarihi, biyografik tarihi, etnografik tarihi gibi bölümlere ayırarak, onların özelliklerini tek tek belirtir. En önemlisi yeni Kazak romanının gelişim yönleri, tür özellikleri, estetik olguları ve eksiklikleri, her yazarın Kazak nesrine getirdiği yenilikleri, katkısını, üsluplarını, betimleme kabiliyetleri gibi sorulara cevaplar arayarak ilmî yorumlar getirir.

R. Berdibay'ın araştırmalarında M. Avezov'un eserlerinin önemli bir yeri vardır. Onun yirminci yüzyıldaki Kazak edebiyatı meseleleri ile ilgili araştırmaları, çoğunlukla büyük yazarın eserlerine konu olmuştur. "Vakit-adil sınışı" (Vakit âdil hakim) diyor halk, tarihimizde ne kadar şairlerin, yazarların geçtiğini belirtmek için. Fakat onların çoğu zamanın süzgecinden geçmeden, tarihin tozuna gömülüp bugüne ula-

şamamışlardır. Muhtar gibi birtuar (bir doğar) bilginlerin ölmez sanat eserlerinin, zaman geçtikçe asil bir taş gibi renk değiştirerek, kırmızı gül gibi güzelleşip parlayışı nedendir? R. Berdibay, yazarın nesri, özellikle Kazak edebiyatının yirminci yüzyıldaki zirvesi olan "Abay Yolu" epik romanının hayat sırlarıyla ilgileniyor. Kazak romanı ile ilgili eserlerinin esasını "Abay Yolu" epik romanı hakkındaki araştırmaları oluşturur. Büyük yazarın 100. yıldönümü münasebetiyle önceki arayışlarının neticesi olarak "Muhtar Zirvesi" adlı yeni kitabını yazdı. Eserde M. Avezov'un kaleminden doğan "Abay Yolu" epik romanı, sadece "Muhtar Zirvesi" değil, bununla birlikte Kazak edebiyatının da ulaştığı zirve olarak incelenmiştir. Yazarı bu yüksekliğe götüren hayat yolu, yazarlık mektebi, yetenek gücü, sanat yönü, ustalığı gibi meselelerini derinden inceleyerek "Abay Yolu" romanının estetik sırrını gözler önüne serer. Bununla birlikte ünlü epik romanın tarihini, tür özelliklerini, estetik değerini tenkitçi bir gözle değerlendirerek, büyük yazarın bu eserinin sürgüne uğramasını belgelere dayandırarak ilginç bir şekilde ortaya koyuyor. R. Berdibay'ın bu eseri, bugünkü Kazak edebiyatı biliminin ulaştığı zirveyi gösterir ve bu eser, "Muhtar Tanuw" ilminin gelişmesinde önemli bir katkıdır.

Âlimin araştırma sahasının bir dalı da folklordur. Yirminci yüzyıldaki Kazak edebiyatının gelişmesini tipolojik bakımdan konu alan araştırması, bu edebiyatın köklerinin sözlü edebiyattan geldiğini gösterir. Bu konuyla ilgili kitaplarının "Efsaneden Romana", "Tükenmez Hazine", "Kevser Kaynak" olarak adlandırılmalarının sebebi de budur. Araştırmacının inandığı, söz sanatının kaynağının sözlü edebiyattan geldiğidir. Ancak halkın yüzyıllardır yaşata geldiği, zaman süzgecinden geçip manevi hazineyi oluşturan sözlü edebiyattan kökünün alanlar, gerçek sanat eseri olabiliyor.

"Günümüzdeki edebiyat, uzmanlık yönünden ne kadar zirveye ulaşıp olgunlaşsa bile, beslendiği kökünün güçlü kaynaklarından olan folkloru hiç "unutacak" değildir." Folklor eserlerinin bazıları gerçekten de, estetik düşüncenin geçmiş dönemlerdeki ölçüsü olmaktadır. Bazıları ise, içinde

birçok fikirleri "gizleyip" bugüne ulaşmışlardır. Çoğu efsanelerin, sembolik eserlerin, mitlerin, tarihî hikâyelerin, yetenekli düşünür yazarların dikkatini çekip güçlü estetik ölçüye dönüşmesinin sebebi budur (Tükenmez Hazine, 1983: 240, 245). Bu satırlar; daha dünkü sözlü edebiyatı, söz sanatının ilkel aşaması olarak değerlendiren yanlış siyasi teoriyi ihmal eden ilk fikirlerdendir. "Kazak Destan" (1982), "Destan Halkın Hazinesi" (1995) gibi eserleri, Kazak halkının çok zengin epik mirasının meselelerini inceler. Epik biliminin önemli meselelerini inceleyen "Kazak Destanında, bu konunun araştırılma tarihi, eski destanlar, kahramanlık destanları, âşık destanları, tarihi destanlar ana hatlarıyla ortaya çıkar. "Destan Halkın Hazinesi" eserinde Kazak folklorunda daha önce araştırılmayan veya az araştırılan destanların bazılarını ilk olarak ilim âlemine tanıtır. Masal destanları, dinî destanlar, eski efsanevî menkıbeler, Nogaylı devri destanları, Kadıların sözü hakkında yeni fikirler ortaya atar. Eskiden "yasaklanan" "Kırım'ın Kırk Batın", "Ediğe Batır", "Er Şora", "Er Sayın", "Karasay-Kazı", "Abılay Han, Kenesarı" hakkında yeni bilgiler verir. Onların halk olarak nitelikleri, vatanseverlik ruhu, estetik değerleri bugünkü okuyucuların dikkatini çekiyor. "Destan Halkın Hazinesi" Kazakların sözlü edebiyatını, ayrıca destanların kaynağını, tarihi kaynaklarını tür özelliklerini, tipolojik niteliklerini yeni bilgilerle tamamlayan, bugünkü folklor sahasındaki yüksek seviyeli fikirlerini söyleyen eseridir.

R. Berdibay, folklor ve edebî miraslarla ilgili eserlerinde, edebiyat muhitinde serbestçe yüzüp, derinlere varabilen bir yetenek sahibi olduğunu gösteriyor. O, sözlü edebiyatın tarihi, halkçı, estetik kodlarını, yeni görüşleri değerlendirip, onlara sahip çıkma, onları bağımsız ülkemizin ruhanî değerinden sayma amacıyla çok önemli çalışmalar yaptı.

Âlimin bu sahadaki en son önemli eseri, "Destanın Muratı"dır (1997). Burada yazar önceki destanlarla ilgili araştırmalarını devam ettirip tasnif sistemini ilmi yönden pekiştiriyor. Meselâ, eski destanlar, kahramanlık destanları, aşk destanları, tarihi destanlar konusundaki fikirlerini

geliştirerek yeni bilgilerle tamamlıyor. Kazak destanlarının tarihi, türü, estetik değerleri konusunda ilmi yönden çok önemli fikirleri vardır. Destan söyleyicileri, jırşı, jırav, termeşiler gibi Kazaklara özgü sanatçılardan bahseder. Kitabın ikinci bölümünde, Kazak destanlarını, halkın tarihi ve başka halkların destanlarıyla, özellikle doğu manzumlarıyla, Moğol destanlarıyla mukayese edip, ortak seçmelere göre değerlendirmede bilim adamına ait sezimlerini fark ediyoruz. Kazak destanlarını dünya folklor araştırmaları seviyesine yükseltip, ululuğunu genişletiyor.

R. Berdibay, son yıllarda kardeş halklar edebiyatı konusunda da eline kalemi alıp, birkaç kitap yazdı. Onu, özellikle Kazak ve komşu halklar edebiyatı ile ilişkileri, ortaklıkları ilgilendiriyor. "Gülistan'ın Bülbülleri" (1970), "Dostluk Gemisinde" (1976), "Baykal'dan Balkan'a Kadar" (1996) adlı kitaplarında, süreli yayınlarda yayınlanan makalelerinde, ortak kökenli kardeş halklar edebiyatları hakkında değerli fikirler vardır.

Son yıllarda halk destanları araştırmasıyla uğraşan âlim, onların kökeninin bütün Türk halklarına ortak-ruhani kaynaklardan geldiğine dikkat edip, bu konuda önemli çalışmalar yapmaktadır. Bu çalışmalar, Sovyet döneminde birbirinden kasıtlı olarak uzaklaştırılan kardeş halkların edebiyatını halka tanıtmak ve edebiyat vesilesiyle halkların dostluk, akrabalık duygularını eğitmek bakımından çok önemlidir. Buna, bilim adamının bu konudaki yazılarını gözden geçirerek tanık oluyoruz. Yazar, bu konulara aniden gelmemiştir. Öncelikle, türlü edebi olaylarla ilgili makaleler yazdı, onlar daha sonra ilmî nitelik kazandı. Edebiyat ilişkileri ile ilgili ilk kitabı "Dostluk Gemisinde" adıyla 1976 yılında yayınlandı. Burada, bugüne kadarki her dönemde yazdığı eleştirel makaleleri ve gazetecilikle ilgili çalışmaları toplanmıştır. "Sanatın Akrabalığı", "Dostluk Müjdecileri" adlı iki bölümden oluşan eserinde; kardeş halklar edebiyatı, onların edebî ilişkileri, edebî şahıslarından bahsediliyor. Meselâ, Rus edebiyatının M. Gorki, M. Şolohov gibi büyük yazarlarından bahsettiğinde, onların bazı Kazak yazarlarına etkisini konu edinir. Kitabın "Dostluk Gemisinde" bölümünde Kazak Özbek

edebî ilişkilerinin aydınlık sayfalarından bahsediliyor. Şokan'ın, Abay'ın, Muhtar'ın vb. Özbek halkının medeniyeti ve edebiyatı hakkındaki ilginç fikirleri dikkat çekiyor. Doğu manzumeleri, Özbek şairi Alişir Nevaî, Kırgız klasiği Toktagul Satılganov, Gürcü edebiyatının ebedî ışığı Şota Rustavelî, Nogay jırları, Karakalpak edebiyatı, Altay destanları, Ermeni, Türkmen, Tajik edebiyatı hakkında bilgi yüklü düşüncelerini söylüyor. Edebî ilişkiler probleminden bahseden hangi makalesine bakarsanız bakın, onlarda edebiyatların birbirine tesiri, benzer tarafları, ortak motifleri ön plana çıkartılarak, halklar arası dostluk duygusunu geliştiriyor. Bunların bazıları, yolculuk sırasında derlenen edebî bilgilerden ortaya çıktığı için gazetecilik üslubu taşıyor. Böyle olmasına rağmen yazar gözlemci olarak değil, edebiyatçı olarak o ülkenin edebiyatını ayrıca dikkate alarak fikirler üretiyor, onlardan Kazak edebiyatıyla ilgili benzerlik ve görülebilecek tarafları araştırıyor.

"Gülistan'ın Bülbülü" (1970) adlı eseri, doğu klasiklerinin hayatı ve edebî kişiliğinden bahsediyor. Eser tanıtım ve eğitim bakımından çok önemlidir. Doğu klasiklerini daha yakından tanıtmaya amacıyla yazılan bu kitapta, doğu klasiklerinin Kazak şiir dünyasına etkisi, konusu geniş bir şekilde yer alıyor. Rudakî, Firdevsî, Ömer Hayyam, Sa'dî, Câmi vs. eserleri hakkındaki makaleleri, tanıtım ve eğitim için büyük önem taşıyor. Yazar, onların şiir kudretini, insanî duygu ve düşüncelerini söylemelerinde bulur. Neyi konu edinirse edinsin insanî düşünceleri, insana mağrurlanmamayı, dünyada hiçbir şeyin ebedî olmadığına uyararak, dirlikte iyi geçinmeyi öğreten klasik şairlerin fikirlerine önem veriyor. Bu söylenenler bugünkü Kazak şiiriyle doğrudan ilgilidir. Bu bakımdan şimdiki Kazak şairlerinin doğunun toz kondurulamayan şairlerinden öğrenecekleri çok şey vardır.

"Baykal'dan Balkan'a Kadar" (1996) âlimin bu sahadaki yeni bir eseridir. Milliyetini seven âlimin bu kitabında Türkçü yönü görülüyor. Eserin esas konusu, Türk dünyası, Türk birliği, Türk halklarının kaderi, Türk halklarının ortak edebî mirası, Türk halkları birliği ülküsüdür. "Baykaldan Balkana Kadar" R. Berdibay'ın

Türkler, onların geçmişi ve bugünü, aydınlık geleceği hakkındaki düşünceleridir.

Sovyet döneminde çoğu milliyetçi aydınların Türkçü olarak suçlanıp, sürgüne uğradığı, Pantürkist ideologlardan biri olan Gaspıralı'nın halklar arası dostluğu geliştirmedeki emeği için Nobel ödülüne aday olmasına rağmen "Halk Düşmanı" olarak damgalanarak cezalandırılması gibi acı olayları hatırlıyorum. Fakat şimdi farklı bir zamandır. Eskiden sömürgeciler, halkların millî duygularını söndürüp parçalayarak tâbi tutmayı hedeflemişti. Şimdi ise, halklar arasında dostluk ilişkilerini geliştirip barış ve anlayışla birarada yaşamaktan başka kutsal ülkü yoktur. Bu, bütün dünya halklarının ulaşmak istediği geleceğin aydınlık yoludur. R. Berdibay yeni kitabında bu seviyeden görünebiliyor.

Kitap "Kökü Bir Kardeş", "Tarih Sayfalarını Açarsak" olmak üzere iki bölümden oluşuyor. Birinci bölümde Saka, Altaylı, Uygur, Hakas, Tuva, Özbek, Türkmen, Karakalpak, Tatar, Kırım Tatarları, Başkurt, Noğay, Kumık, Karaşay, Azerbaycan, Karayım halkları hakkında tarihî, etnografik, edebî makaleler toplanmıştır. Bu halkların çetin kaderi, medeniyeti ve edebiyatı tanıtılır. Okurken, Asya'daki büyük uluslardan birisi olan Türk halklarının toz dumanını çıkaran sömürgeciliğin zararlı politikasının zulmüne ve merhametsizliğine acıyacaksın. Huzurla yaşayan bütün bir halkı birkaç saat içinde sürgün edip, tarihini silen zalim sömürge politikasıyla inciniyorsun. Onlar için kimliği belirsiz, soyunu, tarihini bilmeyen, millî değerleri olmayan mankurt insanlar "haline getirmek" hedeflenmişti. Eskiden beri belli olan, ama açıkça söyleyemediğimiz bu acı gerçekleri heyecanla okuyoruz. Yazar sömürge politikasının sonucu olan "mangurtluk", ve "köz-kamanlık" gibi olgulara ilmî açıklamalar getiriyor, içten çıkan düşman: bunların, milliyet gelişimi için çok tehlikeli olduğunu söyleyerek uyarıyor.

İlmî, edebî ve gazetecilik üslubuyla yazılan bu eserde yazarın görüşü keskindir: O, kökü bir Türk halklarının kök birliğini tekrar tekrar hatırlatmaktadır. Bu amaçla tarihî ve edebî bilgiler veriyor. Türk halklarının tarihi bir, edebiyatı ve

medeniyetinin ortak olduğunu, sadece son üçyüz yıl içinde parçala - yönet politikasının etkisi neticesinde parçalandığımızı ikna oluyoruz. "Türk halklarının içinde asırlar boyunca **şanırağı şaykalmagan, irgesi taymagan", cıılmagan el Turkiya**" satırları coşkuyla, heyecanla yazılmıştır. Yazarın esas düşünceleri "Üç Birlikte" açıkça görülür. Kazak halkının gelişmesi için üç türlü şart gereklidir. Bunlar; Kazak halkının iç bütünlüğü, Türk halklarının birliği ve dinî temelidir. Böylece, ülke içerisinde bunları umursamazlıktan, önemsemezlikten ortaya çıkabilecek tehlikeler hakkında uyarıyor.

R. Berdibay'ın Türk halkları hakkında eserleri, onların edebiyatlarındaki ortak motiflerini öğrenip araştırmayı öğütlemekte, türlü baskı hareketleri neticesinde birbiriyle ilişkileri kopan kökü kardeş halkların kültür ve manevi birliğinin canlanmasına yardımcı oluyor. Türk halkları edebiyatının ortak tarihini yazmamıza zemin hazırlıyor.

Âlimin Türkoloji sahasındaki eserlerinden bahsederek Türkoloji danışma komitesinin üyesi olarak çalıştığı yıllarda ve "Sovyet Türkolojisi" dergisindeki çalışmalarını da söyleyebiliriz.. Ülkemizin ilim adamları ve eserlerinin tanıtılması için büyük katkıda bulundu. R. Berdibay, Türk Halkları medeniyeti ve edebiyatının önemli meseleleri konusunda düzenlenen uluslararası seviyedeki türlü toplantılara katılarak, Kazakistan bilim adamım temsil etmişti. Âlimin Türk Halkları Edebiyatını orjinalinden okuduğunu söylememizde yarar vardır. Mesela Kırgız, Özbek, Türkmen, Azeri, Altay, Saha, Nogay, Karaşay lehçelerini okuyup anlayabiliyor. Bu ülkelerdeki yayınları daima takip ediyor. Bu ülkelerdeki kültür, edebiyat ve ilim dünyasındaki haberleri Kazakistan'da ülkemizdekini de dış ülkelerde tanıtım çalışmaları yapıyor.

R. Berdibay, tanınmış bir gazeteci, tenkitçi bir bilim adamıdır. Bununla birlikte yüksek okullara ders kitabı yazan bir eğitimci ve öğretmendir. Her biri iki kitaptan oluşan üç ciltlik "Kazak Edebiyatı Tarihi"nin üçüncü cildini hazırladı; Moskova'da yayınlanan çeşitli milletlerden oluşan "Sovyet Edebiyatı Tarihi"nin "Kazak-Sovyet Ede-

biyatı" ders kitabını yazdı. 12 ciltten oluşan, "Kazak-Sovyet Ansiklopedisinin" dört cilt, Kazak SSR kısa ansiklopedisinin yazarlarından biridir. Onun "Kazak-Sovyet Edebiyatı" (S. Kirabayev, M. Gabdulın'le birlikte) yazdığı "Yüksek Okullar İçin Ödevler" ders kitabı yarışmada birinci olmuştu. O, uzun yıllar boyunca El Fârabî Kazak Milli Üniversitesinde filologlara ders verdi. Şu anda Abay Almatı Devlet Üniversitesi ve Ahmet Yesevi Kazak-Türk Üniversitesinde folklor dersi veriyor. Bağımsız ülkemizin vatansever gençlerinin eğitilmesinde büyük katkıda bulunmaktadır. Onlarca asistan ve araştırmacılara ilmî danışmanlık yapıyor. Onlar, edebiyat bilimi sahasındaki çalışmaları ile ülkemizde tanınmış şahsiyetlerdendir. O, otuz yıldan fazla bir zamandan beri, Almatı şehrindeki Kazak edebiyatı ve sanatı Halk Üniversitesi'nin rektörü olarak çalışmaktadır. Üniversitenin çalışmaları Cumhuriyetimizin bir çok ödülünü kazanmıştır. Edebiyatımız ve kültürümüzün gelişmesi ve milli bilincimizin oluşmasında Halk Üniversitesi'nin katkısı büyüktür. Meselâ, Kazak termeleri, küyleri El Fârabî gibi bilginlere, tarihî edebiyatın kara sayfaları, Kazak dilinin kaderi, millî ideoloji, milli eğitim gibi meseleler, burada ortaya konulup aydınlığa kavuşmuştur.

R. Berdibay, uzun yıllar boyunca Kazakistan Yazarlar Birliği heyetinde çalıştı. SSCB İlimler Akademisi Folklor Bölümünün başkanı, Culdız

Dergisinin üyesi, Sovyet-Arap Dostluğu Derneğinin, Vatan Derneğinin, Kazak-İran Derneğinin, Uluslararası "Kazak Tili" derneğinin üyesidir. "Kazak Edebiyatı" gazetesinde çalıştığı sıralarda, hararetle toplum hayatı bu günlerde büyük sosyal faaliyetlere ulaştı.

O, halkının aydınlık geleceği için yazar olarak da, aydın olarak da büyük hizmetler veren milliyetçi oğullarımızdandır. Onun bütün faaliyetleri bu hizmet doğrultusundadır. O, bir yandan vatandaşlarının boyunlarındaki tembellik gibi olumsuzlukları görüp yüksek sesle uyarıyor, öte yandan da halkının manevî hazinesinden yüceliğin aydınlıklarım görüp neşeleniyor. Kimlik arayışı yolundaki halkının yüceliğini tanıtmak çabasıyla bıkmadan, usanmadan çalışmaktadır. Her halk, dünya uygarlığındaki yeri bakımından değerlendirilir. Onun; halkının tarihinin derin katlarında türlü sebeplerle karanlıkta kalan manevî hazinelerim aydınlığa kavuşturup, halkın değerine dönüştüreceğine ve halkım yüceltme yolunda büyük çalışmalar yapacağına inanıyoruz.

Âlimin estetik arayışında çalışma gücünün yüksek olduğunu, içinde bulunduğumuz yıl içinde yayınlanan üç kitabı ispatlıyor. Gazeteci, eleştirmen, araştırmacı, folklorcu, Türkolog, eğitimci, devlet adamı, milliyetçi aydın R. Berdibay hakkında burada söylediklerimiz, söylenmesi gerekenlerin sadece bir kısmıdır.